

جغرافیای انسانی استان

درس ششم: تقسیمات سیاسی استان

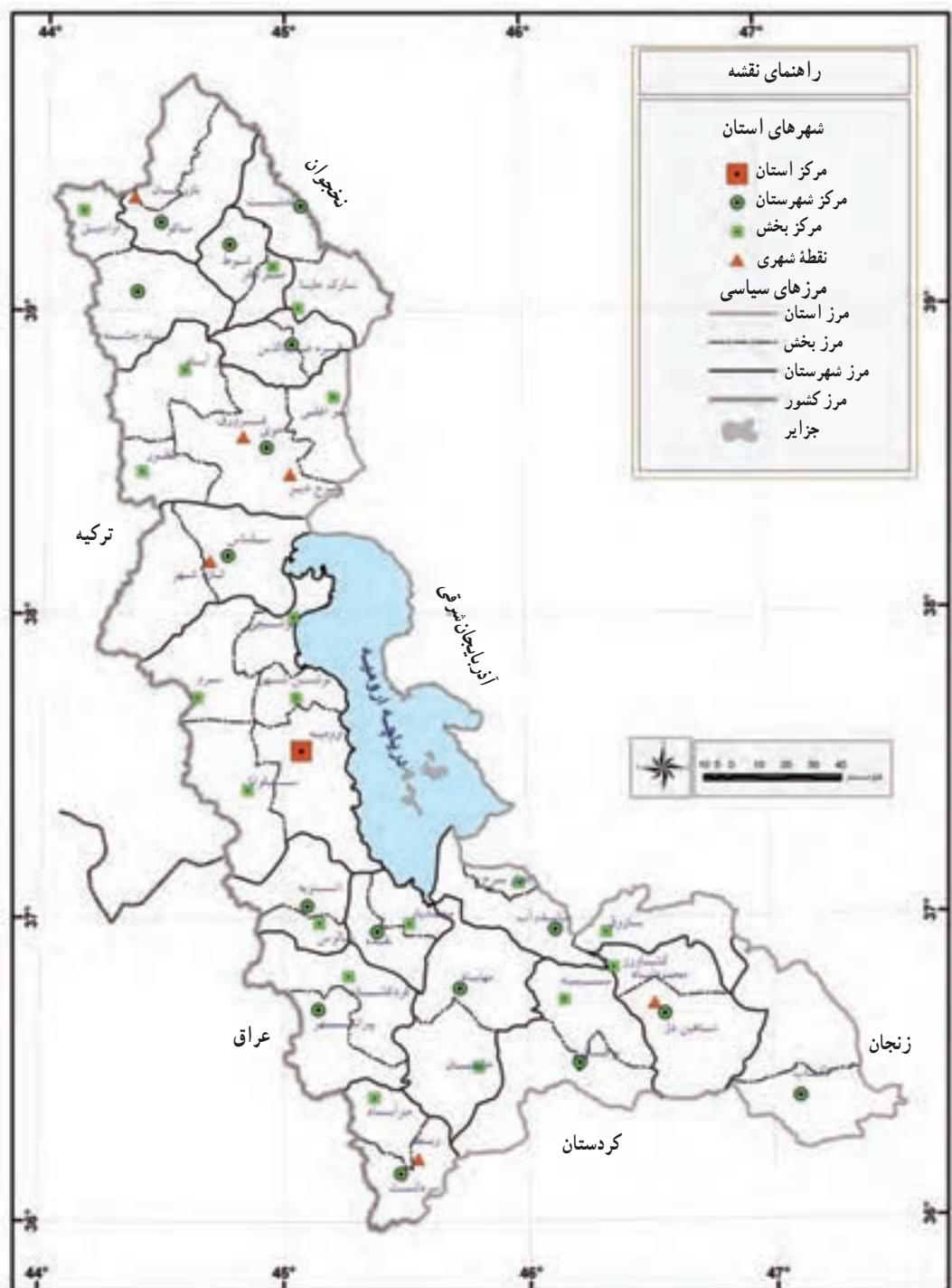

آیا شهرستان‌های استان خود را می‌شناسید و می‌توانید آنها را نام ببرید؟

آیا می‌توانید شهرستان محل زندگی خود را روی نقشه استان نشان دهید؟

براساس آخرین تقسیمات سیاسی، استان آذربایجان غربی در سال ۱۳۹۰ دارای ۱۷ شهرستان، ۴۰ بخش، ۴۲ شهر، ۱۱۳ دهستان و ۳۰ آبادی دارای سکنه است. مرکز استان آذربایجان غربی شهر تاریخی ارومیه است. استان آذربایجان غربی با مساحت ۳۷۴۱۲ کیلومتر مربع (بدون احتساب دریاچه ارومیه)، از نظر وسعت مقام یازدهم را در سطح کشور داراست. شهرستان ارومیه با وسعت ۵۳۱۲ کیلومتر مربع و شهرستان شوط با ۹۳۱ کیلومتر مربع به ترتیب بزرگ‌ترین و کوچک‌ترین شهرستان‌های استان را به خود اختصاص داده‌اند.

شكل ۱-۲- نقشه تقسیمات سیاسی استان

جغرافیای انسانی استان

جدول ۱-۲- تقسیمات سیاسی استان در سال ۱۳۸۷

ردیف	شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
۱	ارومیه	مرکزی	ارومیه		باراندوز	باراندوز	
					بالانج	باراندوز چای جنوبی	
					قره آغاج	باراندوز چای شمالی	
					بورقون آباد	باش قلعه	
					امامزاده	بکسلوچای	
					ترکمان	ترکمان	
					دیزج دول	دول	
					بالو	روضه چای	
					چنقرالوی یکان	نازلوی جنوبی	
۲	قوشچی	از زل	قوشچی		قولنجی	از زل جنوبی	
					قره باغ	از زل شمالی	
					طلاتپه	طلاتپه	
۳	نوشین	نازلو	نوشین		نازلو	نازلو چای	
					نوشین	نازلو شمالی	
					ترگور	ترگور	
۴	سیلوانه	سیلوانه	سیلوانه		مرگور	مرگور	
					دشت	دشت	
					رونده سفلی	برادرودست	
۵	سرو	صومای برادرودست	سرو		هشتیان	صومای جنوبی	
					ممکان	صومای شمالی	
					نلیوان	اشنوه شمالي	
۶	اشنوه	مرکزی	اشنوه		اغبلاغ	دشت بیل	
					نالوس	اشنوه جنوبی	
					هق	هق	

ردیف	شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
۳	بوکان	مرکزی بوکان	بوکان	آختابچی	آختابچی	قره کند	بوکان
					ایل تیمور	نوبار	بوکان
					ایل گورک	گلولان سفلی	بوکان
					بهی فیض الله ییگ	یکشوه	بوکان
۴	سیمینه	سیمینه	پلدشت	آختابچی شرقی	آختابچی شرقی	داسبند	سیمینه
					آختابچی محالی	سیمینه	سیمینه
					بهی دهکری	جوانمرد	سیمینه
۵	پلدشت	ارس	پلدشت	مرکزی پلدشت	عشق آباد	چایارسان شرقی	نازک علیا
					زنجبار	بهلول آباد	نازک علیا
					گچرات شرقی	نازک علیا	پیگ جان
					گچرات غربی	منگور غربی	پیگ جان
۶	پیرانشهر	مرکزی پیرانشهر	پیرانشهر	پیرانشهر	پران	چیانه	پیرانشهر
					لاهیجان	دریکه	پیرانشهر
					منگور غربی	کوپر	پیرانشهر
۷	گردکشانه	لاجان	گردکشانه	پیرانشهر	لاهیجان شرقی	پسوه	گردکشانه
					لاهیجان غربی	سیلوه	گردکشانه
۸	تکاب	مرکزی تکاب	تکاب	تکاب	افشار	اوغلول ییک	تکاب
					انصار	دورباش	تکاب
					کرفتو	قوچه	تکاب
					احمدآباد	احمدآباد سفلی	تکاب
					چمن	فره بلاغ	تکاب
					ساروق	چوپلو	تکاب
۹	سیه چشمه	مرکزی سیه چشمه	سیه چشمه	سیه چشمه	بهبه جیک	قرنقو	سیه چشمه
					چالدران جنوبی	حضرل لو	چالدران
					چالدران شمالی	زاویه	چالدران
۱۰	آواجیق	دشتک	آواجیق	آواجیق	آواجیق جنوبی	شادلولی سفلی	آواجیق
					آواجیق شمالی	آواجیق	آواجیق
۱۱	قره ضیاءالدین	مرکزی حاجیلار	حاجیلار	حاجیلار	حاجیلار شمالی	کامل آباد	حاجیلار
					حاجیلار جنوبی	حاجیلار	حاجیلار
					بسطام	بسطام	بسطام
					چورس	چورس	چورس

جغرافیای انسانی استان

ردیف	شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
۹	خوی	خوی	مرکزی	خوی	آیاوغلی	آیاوغلی	آیاوغلی
۱۰	سردشت	سردشت	وزینه	میرآباد	آلان	اسلام آباد	آیاوغلی
۱۱	سلماس	سلماس	مرکزی	سلماس	زولاچای	ملحم	تازه شهر
۱۲	شاهین دژ	شاهین دژ	مرکزی	شاهین دژ	کوهسار	صفاخانه	شاهین دژ

ردیف	شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
۱۳	شوط	شوط	مرکزی	شوط	یولاگلداری	یولاگلداری	شوط
					قره قوبون شمالی	صوفی	
۱۴	ماکو	ماکو	مرکزی	ماکو	قره قوبون جنوبی	مرگنلر	مرگنلر
					چشممه سرا	مخور	
۱۵	مهاباد	مهاباد	مرکزی	مهاباد	آختاچی غربی	چایبارسار جنوبی	قره تپه
					مکریان شرقی	دین قشلاق	
۱۶	خلیفان	خلیفان	مرکزی	خلیفان	مکریان غربی	قلعه درسی	کشممش تپه
					چایبارسار شمالی	قوش	
۱۷	میاندوآب	میاندوآب	مرکزی	میاندوآب	زرینه رود	میلان	ساری سو
					زرینه رود جنوبی	خرچنار	
۱۸	باروق	باروق	مرکزی	باروق	زرینه رود شمالی	شبلوی سفلی	بکتاش
					مرحتم آباد	گوگ تپه	
۱۹	چهاربرج	مرحتم آباد	مرحتم آباد	چهاربرج	کانی بازار	دریاز	کینکه
					منگور شرقی	عبدالله کرده	
۲۰	نقده	مرکزی	مرکزی	نقده	بیگم قلعه	نخالو	بکتاش
					سلدوز	قرقچی	
۲۱	محمدیار	محمدیار	محمدیار	محمدیار	المهدی	میرآباد	میرآباد
					حسنلو	شهرک مهدی	

جغرافیای انسانی استان

فعالیت

با توجه به نقشه استان و جدول تقسیمات سیاسی به سؤالات زیر پاسخ دهید.

- ۱- محل زندگی شما در شهرستان..... بخش..... شهر..... دهستان..... روستای..... است.
- ۲- جدول زیر را کامل کنید.

شهر	بخش	شهرستان
	نازلو	
آوجیق		
	مرحمت آباد	

- ۳- شهرستان شمالی ترین و شهرستان جنوبی ترین شهرستان های استان اند.
- ۴- شهرستان محل زندگی شما با شهرستان های و استان های و کشورهای همسایه است .
- ۵- کدام شهرستان استان با سه استان همچوار، همسایگی دارد؟

درس هفتم: شیوه‌های زندگی در استان

به تصاویر زیر نگاه کنید. هر یک از آنها کدام یک از شیوه‌های زندگی در استان را نشان می‌دهد؟

ج

ب

الف

شکل ۲-۲- شیوه‌های مختلف زندگی در استان

زندگی کوچ نشینی

با توجه به آموخته‌های قبلی در فصل اول آیا می‌توانید علت شکل‌گیری عشایری را در استان توضیح دهید؟

زندگی کوچ نشینی یکی از قدیمی‌ترین اشکال معیشت در استان محسوب می‌شود. با توجه به آمار سال ۸۷ جمعیت عشایر حدود ۳۹۲۷ نفر در قالب ۱۵۵۹۹ خانوار است که ۳/۶ درصد جمعیت استان را تشکیل می‌دهد. همچنین ۸/۷ درصد عشایر کوچنده کشور در این استان زندگی می‌کنند و به عنوان چهارمین استان مهم عشایرنشین کشور محسوب می‌شود. عشایر استان از ۱۱ ایل و ۱۶ طایفه مستقل و حدود ۱۲۰۰ یورد^۱ تشکیل یافته است. پرجمعیت‌ترین عشایر استان در سال ۸۷ عبارت‌اند از: ایل‌های جلالی، میلان، هرکی.

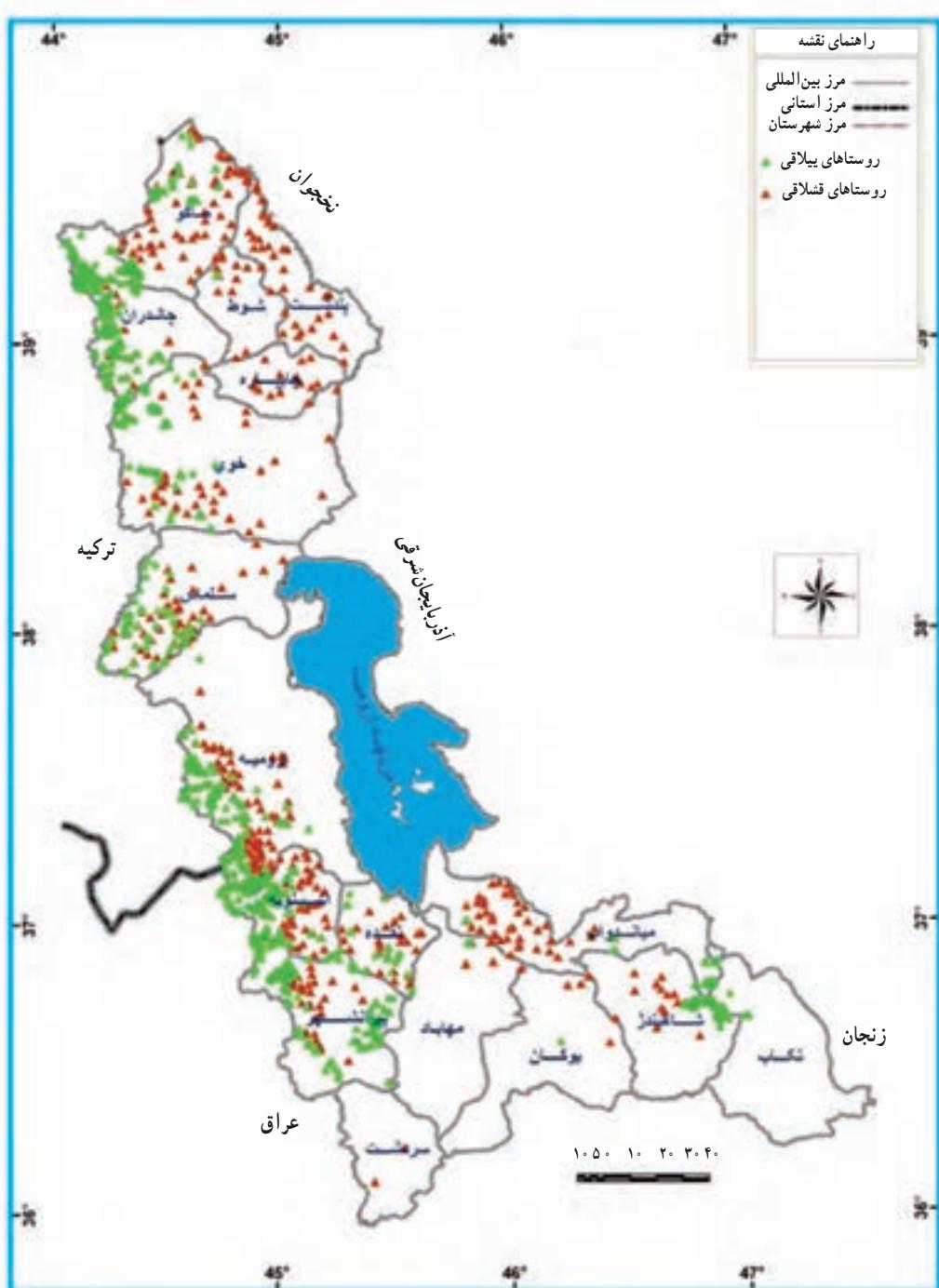
شکل ۲-۴- شیوه زندگی عشایر به شکل چادرنشینی

شکل ۲-۳- شیوه زندگی عشایر استان

۱- یورد: واژه‌ای ترکی است به معنای سرزمین، و محدوده‌ای که تعدادی سیاه چادر در آن استقرار یافته‌اند. (شکل ۲-۴)

جغرافیای انسانی استان

شکل ۵-۲- پراکندگی مناطق بیلاقی و قشلاقی عشایر استان

جدول ۲-۲- وضعیت ایلات و عشایر استان آذربایجان غربی بر حسب خانوار و محل قشلاق و ییلاق در سال ۱۳۸۷

ایلات	تعداد خانوار	محل قشلاق	محل ییلاق
جلالی	۲۷۳۶	ماکو (دشت‌های بورالان، وزنگنه بخش مرکزی و اطراف پلدشت)	مناطق ییلاقی چالدران و مراع مرز ایران و ترکیه
میلان	۲۵۹۶	بخش مرکزی شهرستان ماکو، پلدشت، روستای محال قطور و الند شهرستان خوی	ارتفاعات نوار مرزی ایران و ترکیه
هرکی	۲۴۴۷	روستاهای عشايرنشين اروميه	دشت بیل اشنویه در ارتفاعات مرزی ایران و ترکیه و عراق
مامش	۱۰۰۹	روستاهای پیرانشهر و نقده	مراع و کوهپایه‌های نوار مرزی ایران و عراق
زغفرانلو	۳۳۴	شاهین دژ	ارتفاعات سلیمان خان
منگور	۳۹	پیرانشهر	ارتفاعات مرزی ایران و عراق
زرزا	۳۵۹	اشنویه	مراع ییلاقی کیله شین (ارتفاعات و مراع ییلاقی شهرستان اشنویه)
سادات	۷۶۸	شهرستان مهاباد	شاهین دژ در مراع سلیمان خان
پیران	۲۰۱	شهرستان پیرانشهر	نوار مرزی ایران و عراق
شکاک	۱۴۷۵	ارومیه، سلماس	نوار مرزی ایران و ترکیه
پیاشین	۶۲۱	سلماس	نوار مرزی ایران و ترکیه

— محدوده زیستی و جغرافیایی عشایر استان : عشایر به دلیل وابستگی اقتصادی به دام، عمدها در حاشیه نواحی مرتفع مرزی این استان با کشورهای ترکیه، عراق و جمهوری نخجوان، که امکان دسترسی به مراع وجود دارد، استقرار یافته‌اند. این قلمرو جغرافیایی که وسعتی معادل $\frac{1}{3}$ مساحت استان را شامل می‌شود، از حاشیه رود ارس در شمال استان شروع می‌شود و تا منطقه سردشتر در مرز استان کردستان ادامه می‌یابد.

محدوده زیستی عشایر استان را به لحاظ ارتفاعی و نوع مرتع به دو منطقه می‌توان تقسیم کرد :

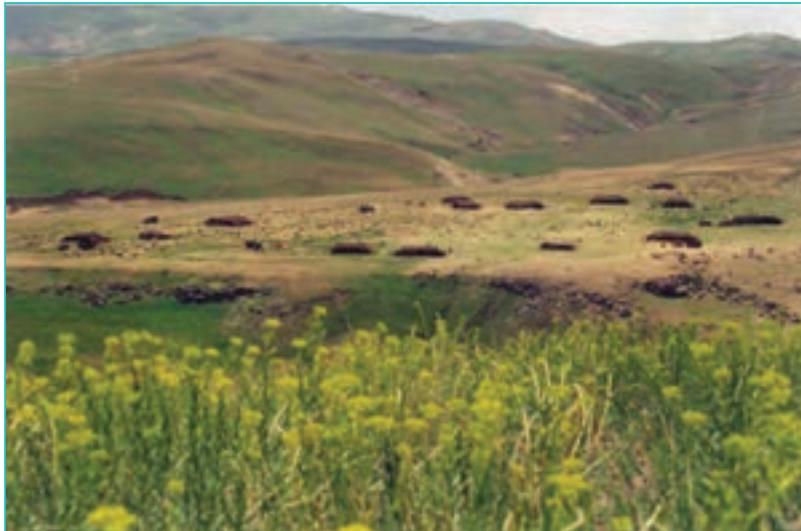
۱- **مناطق قشلاقی** : شامل دشت‌ها، جلگه‌ها و حاشیه رودها و پایکوه‌ها است. این مناطق در حدفاصل ارتفاع بین ۸۰۰ تا کمتر از ۲۰۰۰ متر با مراع قشلاقی، قرار دارد که عشایر در فصل زمستان در مساکن ثابت آن به سر می‌برند.

۲- **مناطق ییلاقی** : شامل نواحی مرتفع غربی و جنوبی استان (ارتفاعات مرزی) است. این مناطق در حدفاصل ارتفاع بین ۲۰۰۰ تا ۳۵۰۰ متر با مراع ییلاقی است که عشایر در فصل تابستان در این منطقه در زیر چادرها به سر می‌برند. معمولاً عشایر استان از اواسط اردیبهشت و اوایل خداداد کوچ خود را به مناطق ییلاقی آغاز می‌کنند و تا اوخر شهریور در ییلاق هستند. زمان حرکت عشایر به وضعیت آب و هوا (دما-بارش) و وضعیت مراع بستگی دارد. حرکت عشایر در محدوده قلمرو هر ایل انجام

جغرافیای انسانی استان

می‌گیرد. در بین عشایر استان سه نوع کوچ وجود دارد:

- ۱- کوچ بلند
- ۲- کوچ کوتاه
- ۳- رمه گردانی

شکل ۶-۲- استقرار عشایر در مناطق
بیلاقی در فصل تابستان

مسکن عشایر : عشایر عمدهاً در مناطق قشلاقی دارای مساکن ثابت‌اند که از سنگ، چوب، خشت، مصالح جدید، آجر، بلوک ساخته شده‌اند و در مناطق بیلاقی عمدهاً از سیاه چادرها (که از موی بز و به رنگ‌های سیاه یا قهوه‌ای بافته می‌شود) و چادرهای بروزنی برای اسکان استفاده می‌کنند.

شکل ۷-۲- نمونه‌ای از سیاه چادرهای عشایر استان در مناطق بیلاقی

نقش و اهمیت عشایر استان

۱- عشایر سخت کوش استان با دارا بودن ۲۲ درصد کل دام استان (۱/۸۰۰/۰۰۰ رأس) و ۵/۹ درصد کل دام سبک کشور نقش مهمی در تولید دام و فرآورده‌های دامی استان و کشور به‌عهده دارند. همچنین حدود ۲۵ درصد از نیاز جمعیت استان به محصولات دامی (گوشت، شیر، پشم) را تأمین می‌کنند.

شکل ۲-۸- نقش زنان در تولید فرآورده‌های دامی

۲- عشاير نقش مهمی در تولید صنایع دستی از جمله قالی، قالیچه، گبه، گلیم، زیلو، حاجیم، پلاس و ... در استان و کشور به عهده دارند.

شکل ۲-۹- صنایع دستی تولید شده توسط عشاير استان

جغرافیای انسانی استان

۳- عشایر استان با در اختیار داشتن ۶۴ درصد از مراتع استان (۱/۶۱۴ هکتار) نقش مهمی در مدیریت مراتع و عرصه‌های طبیعی به‌عهده دارند.

۴- با توجه به تنوع و تعدد ایل‌ها و طوایف عشایری در استان و دارا بودن ویژگی‌های فرهنگی، آداب و رسوم و موسیقی‌های محلی، زندگی عشایر یکی از جاذبه‌های گردشگری و فرهنگی استان است.

۵- در طول تاریخ عشایر استان با توجه به محدوده زیستی خود، نقش مهمی را در حراست از مرز کشور به‌عهده داشته است.

با توجه به نقش و اهمیت عشایر استان، توجه به این جامعهٔ زحمت‌کش و مولد مستلزم نگاه و برنامه‌ریزی در زمینه‌های آموزشی فرهنگی بهداشتی، بهبود شیوه‌های تولید دام و فرآورده‌های دامی، صنایع دستی، حمایت از فرآورده‌های تولیدی، بهبود و احیای مراتع بیلاقی و قشلاقی، بهبود کیفیت ایل راه‌ها، بهبود سطح کمی و کیفی زندگی مردم و... لازم و ضروری می‌باشد.

شکل ۱۰-۲- آموزش و ترویج صنایع دستی توسط سازمان عشایر استان

فعالیت

۱- در شهرستان محل زندگی شما کدام عشایر (ایلات و طایفه) زندگی می‌کنند و موقعیت آنها را در نقشه مشخص کنید.

۲- به نظر شما جامعهٔ عشایری استان با چه مشکلاتی مواجه‌اند.

۳- به نظر شما چه برنامه‌های سازنده و مثبتی می‌تواند منجر به بهبود زندگی عشایر استان شود.

۴- آیا می‌توانید چند مورد از نقش و اهمیت عشایر استان را نام ببرید.

۱- ۲- ۳- ۴-

زندگی روستایی

استان آذربایجان غربی به دلیل داشتن شرایط اقلیمی مناسب (دما، بارش و...)، تنوع آب و هوای محلی و وجود دشت‌ها و جلگه‌های حاصل خیز و منابع غنی آبی و خاکی و نیروی انسانی فعال و بالقوه و... یکی از کانون‌های مهم شکل‌گیری زندگی روستایی و فعالیت‌های کشاورزی در کشور است.

شکل ۱۱-۲- فعالیت کشاورزی

براساس سرشماری سال ۸۵، جمعیت روستایی استان نزدیک به ۱۱۴۱۷۹۷ نفر بوده که معادل ۴۰ درصد جمعیت استان و ۵/۱ درصد جمعیت روستایی کشور است. این جمعیت در ۳۰۳۱ آبادی ساکن‌اند.^۱ جامعه روستایی استان با دارا بودن یک میلیون هکتار اراضی قابل کشت و ۸۰۶۳۷۴ هکتار اراضی زیر کشت (۵/۱ درصد اراضی کشور) ۵/۶ درصد از کل تولیدات متنوع کشاورزی کشور را به خود اختصاص داده است.

منابع درآمد روستاییان استان: درآمد عمده روستاییان استان بر فعالیت‌های کشاورزی اعم از زراعت، باغداری، دامداری، برورش زنبور عسل و همچنین تولید صنایع دستی استوار است. نوع فعالیت روستاییان استان، نوع محصول، زمان کاشت و برداشت و کیفیت و بازدهی محصول و ... تحت تأثیر عوامل جغرافیایی محیطی، اقلیمی، منابع آب، خاک و... در مناطق مختلف روستایی استان قرار دارد.

۱- بیشترین جمعیت روستایی استان در سال ۸۵ مربوط به شهرستان‌های ارومیه، خوی، میاندوآب و سلماس است.

جغرافیای انسانی استان

شکل ۱۲-۲- زراعت در استان

شکل ۱۳-۲- باغداری

شکل ۱۵-۲- پرورش زنبور عسل

شکل ۱۴-۲- دامداری

مهم ترین صنایع دستی روستاییان استان عبارت اند از : فرش، گلیم، جاجیم، قلاب بافی، بوشاک پشمی، ریزه کاری چوب و.... . نحوه مکان‌گزینی و شکل روستاهای روزتاهای استان عمدها در دشت‌ها و جلگه‌های حاصلخیز و نواحی پایکوهی و دامنه‌های کوهستانی که در آنجا امکان دسترسی به منابع آب و خاک غنی وجود دارد، استقرار یافته‌اند. (به نقشه توسعه توزیع ارتفاعی روستاهای استان دقت کنید).

شکل غالب روستاهای استان مانند اکثر نقاط کشور به صورت مجتمع و مرکز است. روستاهای مجتمع استان به سه شکل

مشاهده می‌شود :

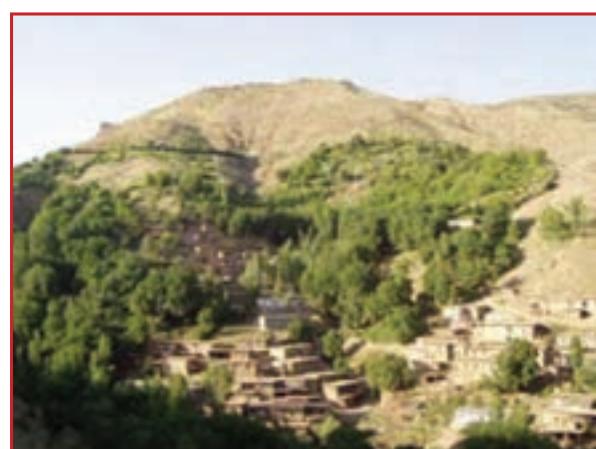

شکل ۲-۱۶- روستای مرکز

- ۱- روستاهای با خانه‌های نامنظم و فشرده
- ۲- روستاهای پلکانی : این نوع روستاهای عمدها در نواحی کوهستانی استان به دلیل کمبود فضای باز برای توسعه افقی بر دامنه کوهستان‌ها گسترش یافته‌اند. (شکل ۲-۱۷)
- ۳- روستاهای طولی یا خطی : این روستاهای عمدها در امتداد جاده‌ها، رودخانه‌ها و در دره‌های عریض توسعه یافته‌اند.

شکل ۲-۱۸- روستای طولی

شکل ۲-۱۷- روستای پلکانی

مساکن روستایی : نوع مصالح به کار گرفته در مساکن روستاهای استان عمدها تحت تأثیر مصالح طبیعی موجود در محیط پیرامون روستاهای می‌باشد. مانند مصالح چوب، سنگ خشت، کاه و گل و... البته امروزه به کارگیری مصالح جدید مانند : آجر، بلوک، سیمان، آهن و... در ساخت مساکن روستایی در حال توسعه می‌باشد. به کارگیری مصالح جدید در ساخت مساکن بستگی به درآمد روستاییان دارد.

جغرافیای انسانی استان

کاربری مساکن روستایی متفاوت از مساکن شهری است. روستاییان استان متناسب با نوع فعالیت خود کاربری‌های متفاوتی را در ساخت مساکن خود ایجاد می‌کنند: فضای مسکونی، انبار (وسایل و ابزارآلات)، محل نگهداری دام (طویله)، طیور و

شکل ۱۹-۲- مساکن روستایی و مصالح به کار گرفته در آن

فعالیت

- ۱- آیا می‌توانید چند مورد از محصولات زراعی و باگی شهرستان خود را نام ببرید؟
- ۲- در دشت‌ها و جلگه‌های استان شیوه کشت غالباً دیمی آبی و در نواحی کوهستانی به شیوه دیمی آبی انجام می‌گیرد.
- ۳- بیشترین جمعیت روستایی استان در شهرستان و کمترین جمعیت روستایی در شهرستان است.

زندگی شهری

مطالعه شهرنشینی در استان حاکی از سهم ناچیز زندگی شهری تا سال‌های ۵۵ بوده است. در واقع بعد از سال‌های ۵۵ به دلیل وجود تحولات اقتصادی - سیاسی در کشور افزایش تعداد نقاط شهری، نابرابری شهرها، روستاهای بروز جنگ ایران و عراق و مهاجرت روستائیان به شهرها و ... زمینه‌های افزایش شهرنشینی در کشور و استان را فراهم ساخت به طوری که در دهه ۶۵-۵۵ نرخ رشد جمعیت شهرنشینی در استان به ۷/۲ درصد رسید. براساس آخرین نتایج در سال ۹۰ بیش از ۶۰ درصد جمعیت استان در ۴۲ نقطه شهری ساکن هستند و بیشترین درصد شهرنشینی مربوط به شهرستان‌های ارومیه، خوی، بوکان و کمترین آن در شهرستان‌های پلدشت، شوط و چایپاره می‌باشد. (به جدول ۴-۲ توجه کنید!)

شکل ۲۰- چشم انداز زندگی شهری در استان

عوامل مؤثر در مکان‌گزینی شهرهای استان

الف) عوامل طبیعی : عوامل طبیعی مؤثر در استقرار مکان‌گزینی شهرهای استان عبارت اند از :

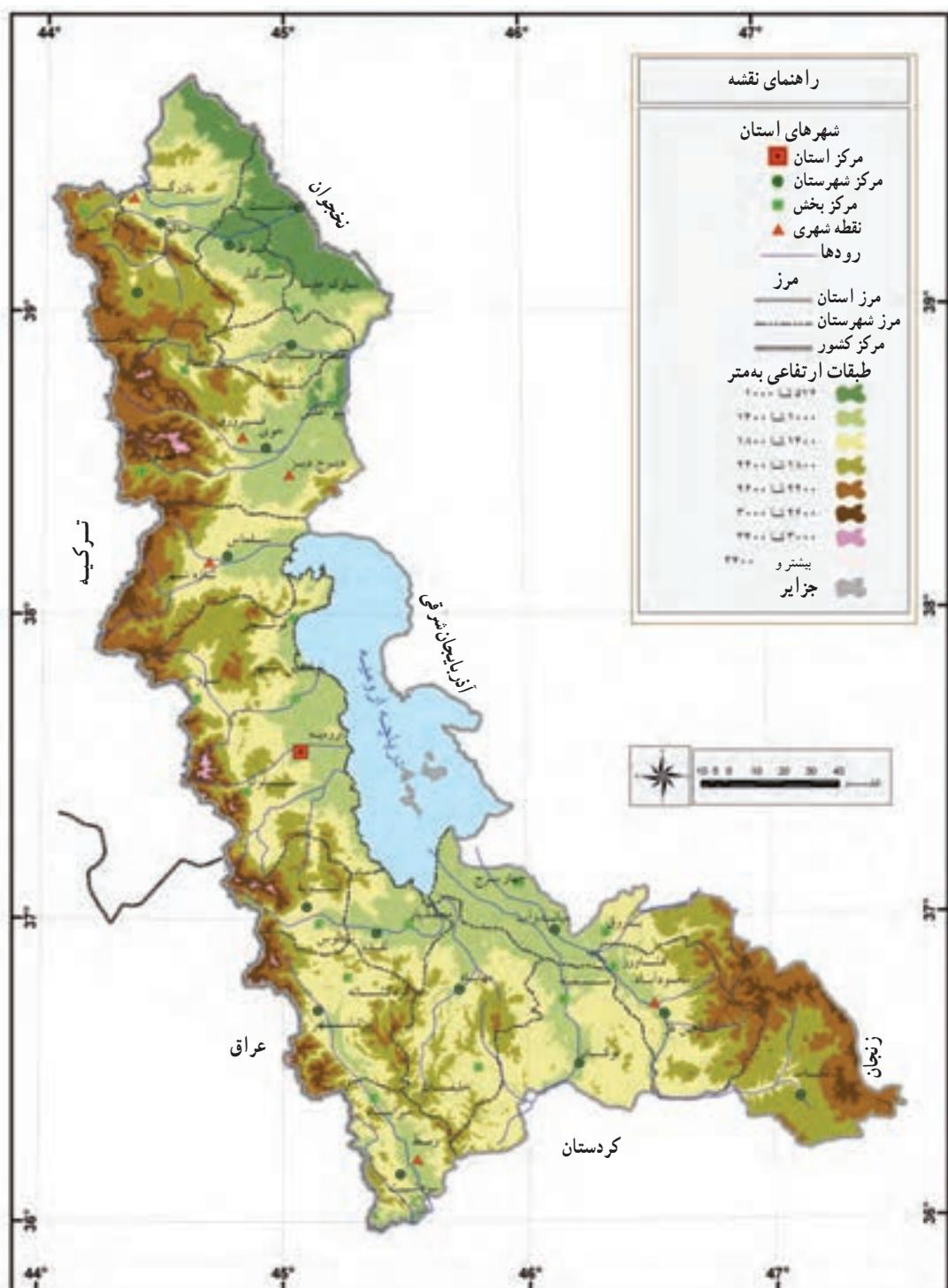
- ۱- موقع جغرافیایی (ریاضی و نسبی)
- ۲- ناهمواری ها
- ۳- آب و هوا
- ۴- دسترسی به منابع آب
- ۵- منابع خاک

از بین عوامل طبیعی دو عامل دسترسی به منابع آب و ناهمواری ها از مهم ترین عوامل مؤثر در مکان‌گزینی شهرهای استان محسوب می شوند.

اکثر شهرهای استان از نظر دسترسی به منابع آب در کنار سواحل رودخانه ها به وجود آمده اند. آیا می توانید چند مورد از شهرهای استان را که در کنار رودخانه ها واقع شده اند، نام ببرید.

از نظر ناهمواری ها نیز اکثر شهرهای استان عمده اً در نواحی دشت های پایکوهی و جلگه ها و دره های عربیض که دسترسی به منابع آب جاری و زیر زمینی و خاک حاصل خیز امکان پذیر بوده است، تکوین و توسعه یافته اند. (به نقشه مکان‌گزینی شهرهای استان دقت کنید).

جغرافیای انسانی استان

شکل ۲-۲۱- نقشه مکان‌گزینی شهرهای استان در رابطه با رو دخانه‌ها و ناهمواری‌ها

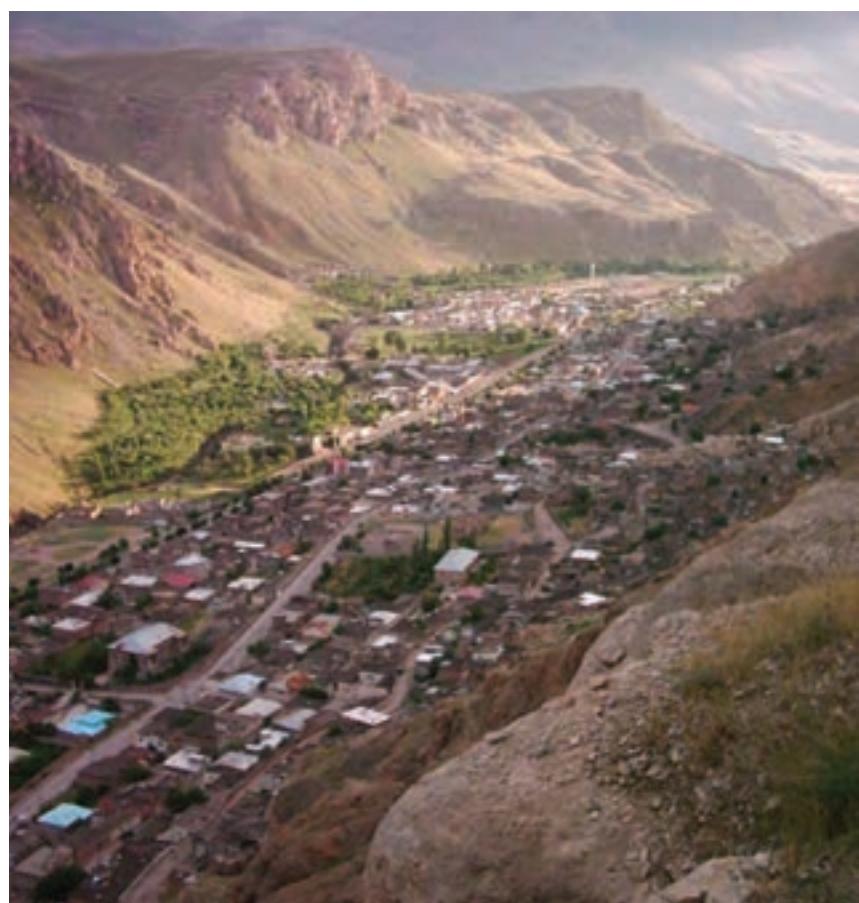

مطالعه متوسط ارتفاع شهرهای استان نشان می‌دهد که ۷۶/۳۱ درصد شهرها در ارتفاع بین ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ متری استقرار یافته‌اند. مرتفع‌ترین شهرهای استان عبارت‌اند از: آوجیق (۱۹۵۰ متر)، قطور (۱۹۴۰ متر) و کم ارتفاع‌ترین شهر، پلدشت با ارتفاع ۷۸۵ متر است.

جدول ۲-۳- میانگین ارتفاع شهر در استان سال ۱۳۸۹

نام شهر	درصد	تعداد	متوسط ارتفاع
پلدشت، ابوالغلي	۴/۷۶	۲	کمتر از ۱۰۰۰ متر
ماکو، بازرگان، شوط، خوی، قره‌ضیالدین، فیروزق، تازه شهر، سلماس، ارومیه، نوشین‌شهر، قوشچی، نقد، محمد‌یار، اشنویه، پیرانشهر، گردگشانه، مهاباد، میرآباد، ریط، بوکان، سیمینه، میاندوآب، باروق، چهاربیج، شاهیندژ، نازک‌علیا، محمود‌آباد، کشاورز، دیزج‌دیز، نالوس، مرگنلر	۷۳/۸۱	۳۱	۱۰۰۰ - ۱۵۰۰
زُرآباد، آوجیق، قطور، سیه چشمه، تکاب، سیلوانا، سرو، سردشت، خلیفان	۲۱/۴۳	۹	۱۵۰۰ - ۲۰۰۰

جدول متوسط ارتفاع شهرهای استان نشان‌گر آن است که با افزایش ارتفاع تعداد شهرها کاهش می‌یابد. آیا می‌توانید علت آن را بگویید.

شكل ۲-۲۲- تأثیر ناهمواری‌ها در توسعه و شکل شهر ماکو

جغرافیای انسانی استان

ب) عوامل انسانی مؤثر در مکان‌گزینی شهرها : این عوامل گاه به تنها و گاه به همراه سایر عوامل در تکوین و توسعه شهرهای استان مؤثر بوده‌اند و عبارت‌اند از :

- ۱- عامل نظامی و دفاعی
- ۲- عامل ارتباطی و بازرگانی
- ۳- عامل مذهبی
- ۴- عامل تاریخی
- ۵- تصمیمات سیاسی دولت‌ها

چشم‌انداز و سیمای شهرهای استان عمده‌تاً تحت تأثیر ناهمواری‌ها، شبکه راه‌ها، عامل تاریخی، مذهبی، اقتصادی – سیاسی، نظامی و تفکرات برنامه‌ریزان شهری و ... شکل گرفته است.

شکل ۲۳-۲- بازار فرش ارومیه

مسایل و مشکلات شهرهای استان : افزایش شهرنشینی و تعداد نقاط شهری در استان مسائل و مشکلات خاصی را برای شهرهای بزرگ استان و در آینده برای شهرهای متوسط به دنبال خواهد داشت. مهم‌ترین مشکلات فعلی شهرهای بزرگ استان عبارت‌اند از : آلودگی‌های زیست محیطی (آلودگی هوا، آب و ...)، چگونگی دفع فاضلاب شهری، تغییر کاربری اراضی مرغوب، تأمین آب، انرژی (برق ، سوخت)، جمع‌آوری زباله و نابود کردن آن، ترافیک شهری، جایه‌جایی مسافران، حاشیه‌نشینی، تأمین مسکن، اشتغال، بافت فرسوده شهرهای قدیمی، مخاطرات طبیعی (زلزله ، سیل) و

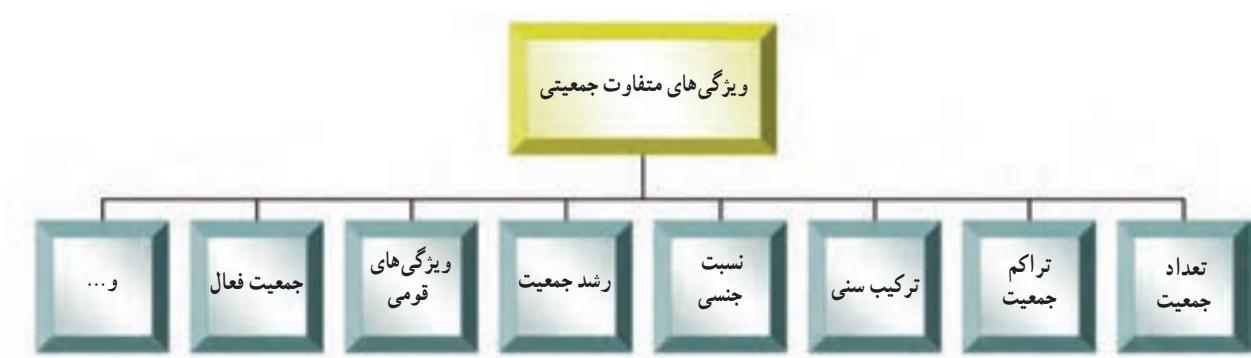
شکل ۲۴- تراکم جمعیت و مشکل ترافیک در شهرهای بزرگ استان

جغرافیای انسانی استان

درس هشتم: جمعیت استان

شناخت ویژگی‌های جمعیتی در هر سطح (کشور، استان، شهرستان و...) به عنوان یکی از ابزارهای مهم در امر برنامه‌ریزی‌های اقتصادی، اجتماعی، آموزشی و ... محسوب می‌شود. در این درس ما به مطالعه ویژگی‌های جمعیتی استان خواهیم پرداخت.

شکل ۲-۲۵—نمودار ویژگی‌های متفاوت جمعیتی

تعداد جمعیت

به جدول ۲-۴ نگاه کنید. جمعیت استان طی پنجاه سال اخیر تغییر و تحولات زیادی را به خود دیده است. به نظر شما چه عواملی در تغییرات جمعیت استان مؤثر بوده است؟

استان آذربایجان غربی براساس آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۰ با دارا بودن جمعیتی حدود ۳ میلیون نفر، ۴/۱ جمعیت کشور را به خود اختصاص داده است و از لحاظ جمعیت رتبه هشتم کشوری را دارد. از کل جمعیت استان ۶۲/۷ درصد در مناطق شهری و ۳۷/۳ درصد در نقاط روستایی ساکن‌اند. پرجمعیت‌ترین شهرستان‌های استان عبارت‌اند از: ارومیه، خوی، میاندوآب و بوکان، و کم جمعیت‌ترین آنها شهرستان‌های پلدشت و چایپاره است.

جدول ۲-۴—روند تغییرات جمعیتی استان طی سال‌های ۸۵-۱۳۳۵

سال	جمعیت	درصد شهرنشینی	درصد روستانشینی
۱۳۹۰	۳۰۸۰۵۷۶	۲۸۷۳۴۵۹	۲۴۹۶۳۲۰
۱۳۸۵	۱۹۷۱۶۷۷	۱۹۷۱۶۷۷	۱۹۷۱۶۷۷
۱۳۷۵	۱۴۰۷۶۰۴	۱۰۸۷۱۷۲	۷۲۱۱۳۶
۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵	۱۳۴۵
۱۳۵۵	۱۳۴۵	۱۳۴۵	۱۳۴۵
۱۳۴۵	۱۳۴۵	۱۳۴۵	۱۳۴۵
۱۳۳۵	۷۲۱۱۳۶	۲۲۱۱۳۶	۷۷۷/۷

روند رشد جمعیت

بررسی رشد جمعیت استان در سه دهه آماری اخیر نشانگر سیر نزولی رشد جمعیت در استان است؛ به طوری که نرخ رشد جمعیت از ۲/۴ درصد در دهه ۱۳۵۵-۶۵ به رقم ۲/۳ درصد در دهه ۱۳۶۵-۷۵ و ۱/۴ درصد در دهه ۱۳۷۵-۸۵ کاهش یافته است.

مهم‌ترین عوامل مؤثر در کاهش رشد جمعیت استان از سال ۶۵ به بعد عبارت‌اند از :

- اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های کنترل رشد جمعیت، آموزش خانواده، گسترش خانه‌های بهداشت در مناطق روستایی و درمانگاه‌های بهداشتی در مناطق و محلات شهری، افزایش سطح سواد زنان (شهری - روستایی)، استغلال زنان، افزایش درصد شهرنشینی، و مسائل اقتصادی، اجتماعی و

جدول ۵-۲- میزان رشد جمعیت سالیانه استان به تفکیک نقاط شهری و روستایی بین سال‌های ۹۰-۱۳۵۵

سال	شرح	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۵۵-۶۵
کل استان		۱/۴	۱/۴	۲/۳	۳/۴
نقاط شهری		۳/۶	۲/۴	۲/۸	۷/۲
نقاط روستایی		-۰/۳	-۰/۳	۱/۰۱	۱/۰۷

به جدول ۲-۵ دقت کنید. همان‌طوری که مشاهده می‌کنید، علی‌رغم کاهش نرخ رشد جمعیت در استان، نقاط شهری طی سه سرشماری اخیر از نرخ رشد بالاتری نسبت به نقاط روستایی برخوردار بوده‌اند؛ به‌طوری که در دهه ۹۰-۱۳۸۵ نرخ رشد جمعیت نقاط شهری ۳/۶ درصد و در نقاط روستایی به ۰/۳- درصد کاهش یافته است.

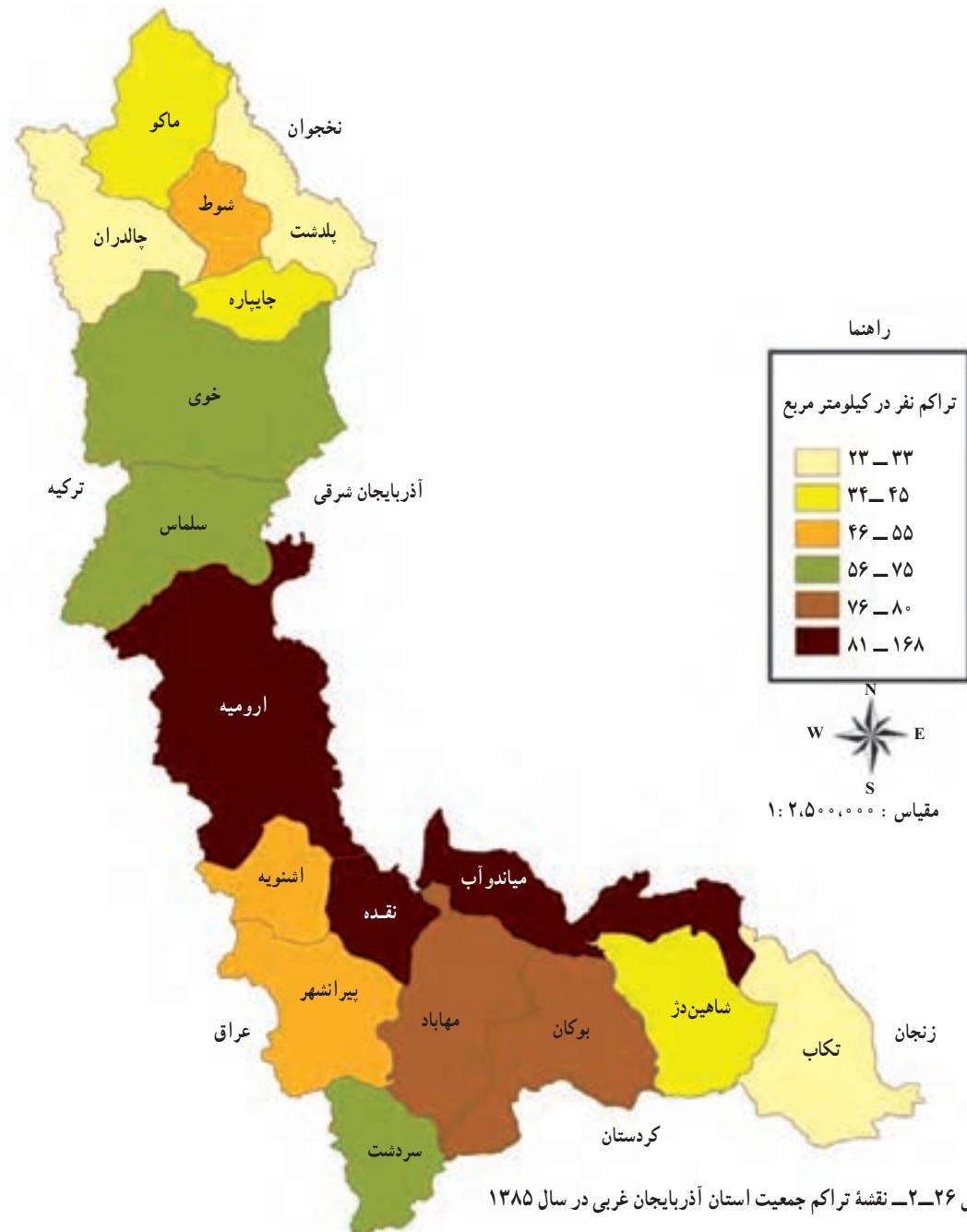
پراکندگی و تراکم جمعیت استان

به نقشهٔ تراکم جمعیت استان در صفحهٔ بعد نگاه کنید. آیا پراکندگی و تراکم جمعیت در سطح استان به‌طور یکسان صورت گرفته است؟ کدام عوامل در پراکندگی و تراکم جمعیت استان مؤثر بوده است؟ توزیع و پراکندگی جمعیت در استان تحت تأثیر عوامل طبیعی (آب و هوا، ناهمواری‌ها، دسترسی به منابع آب و خاک و ...) همچنین عوامل اقتصادی، سیاسی، تاریخی و ... است.

بررسی الگوی پراکندگی جمعیت در استان نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از جمعیت در نواحی مساعد جلگه‌ای، دشت‌های سیلابی، نواحی پایکوهی، دره‌های حاصلخیز و مرکز عمده اقتصادی و سیاسی شهرستان‌ها مرکز می‌باشند. به‌طوری که بیش از ۶۴ درصد جمعیت استان، به‌دلیل برخورداری از جاذبه‌ها و توانمندی‌های بالای طبیعی، اقتصادی، سیاسی و اداری در شهرستان‌های ارومیه، خوی، میاندوآب، بوکان و مهاباد ساکن‌اند.

علاوه بر موارد فوق، وجود شرایط نامساعد طبیعی، اقتصادی و اجتماعی و ... به‌ویژه توسعهٔ نیافتگی برخی مناطق در توزیع نامتعادل جمعیت استان مؤثر بوده است.

جغرافیای انسانی استان

شکل ۲-۲۶— نقشه تراکم جمعیت استان آذربایجان غربی در سال ۱۳۸۵

از نظر تراکم جمعیت استان آذربایجان غربی یکی از مناطق پر تراکم کشور محسوب می شود. تراکم جمعیت در این استان حدود ۸۲ نفر در هر کیلومتر مربع است. در حالی که این شاخص برای کل کشور $45/5$ نفر است. استان به لحاظ تراکم جمعیت در کشور مقام هفتم را دارد.

شهرستان های ارومیه، نقده و میاندوآب به ترتیب با ۱۶۳، ۱۱۶، ۱۱۶، ۱۰۹ نفر در هر کیلومتر مربع، متراکم ترین شهرستان های استان در سال ۱۳۸۵ محسوب می شوند.

ترکیب سنی و جنسی جمعیت

اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های جمعیتی و... در کشور

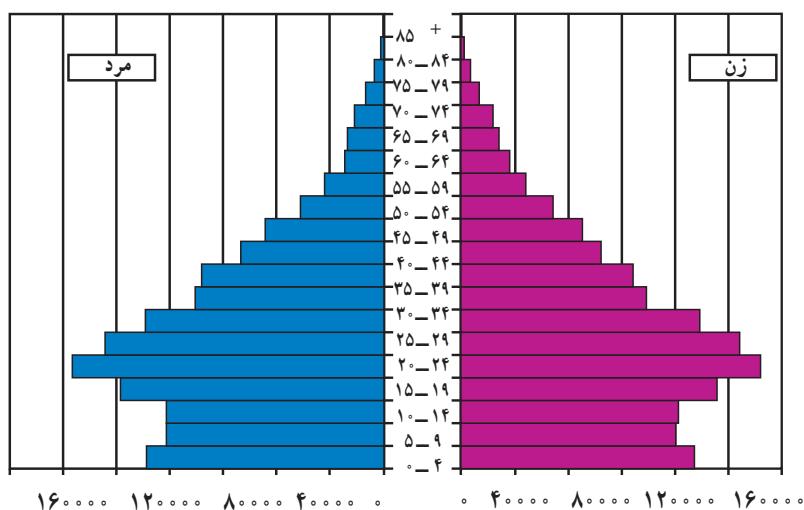
و استان، کاهش نرخ رشد جمعیت را به دنبال داشته است و این امر نیز به نوبه خود تغییراتی را در ترکیب گروه‌های مختلف سنی و جنسی جمعیت در استان برجای گذاشته است. به طوری که جمعیت گروه‌های سنی ۱۴۰ در سال ۱۳۶۵ از ۴۵/۹ درصد به ۴۰/۳ در سال ۱۳۹۰ کاهش یافته است.

جدول ۲-۷- تغییرات ترکیب گروه‌های عمده سنی جمعیت در سال‌های ۶۵-۸۵-۷۵-۶۵-۱۴۰

سال	۱۴۰	۷۵	۸۵	۶۵ و بیشتر
۶۵	۴۵/۹	۷۵	۸۵	۱۴۰
۷۵	۴۰/۳	۷۵	۸۵	۱۴۰
۸۵	۴۰/۳	۷۵	۸۵	۱۴۰
۶۵	۴۵/۹	۷۵	۸۵	۱۴۰

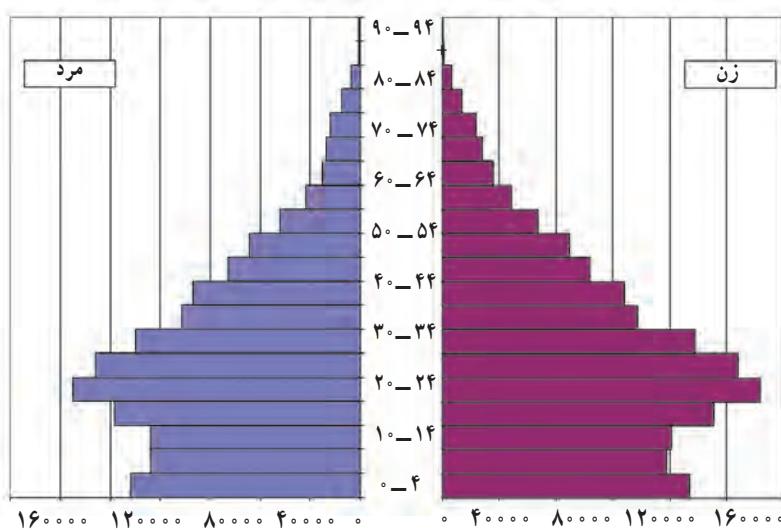
جدول ۲-۶- نتایج سرشماری ۱۳۹۰ استان آذربایجان غربی به تفکیک شهر و روستا

نام شهرستان	کل جمعیت	جمعیت شهری	جمعیت روستایی
ارومیه	۹۶۳۷۳۸	۶۸۰۲۲۸	۲۸۳۵۱
اشنویه	۷۰۰۳۰	۲۵۶۶۱	۲۴۲۶۹
بوکان	۲۲۴۶۲۸	۱۷۱۷۷۳	۵۲۸۵۵
بلدشت	۴۲۰۷۱	۱۲۷۷۴	۲۹۳۴۷
پیرآشهر	۱۲۲۶۳۹	۷۰۷۲۲	۵۲۹۱۷
تکاب	۷۸۱۲۲	۴۴۰۴۰	۲۴۰۸۲
چالدران	۴۶۳۹۸	۱۷۳۰۲	۲۹۰۹۶
چایله	۴۳۲۰۶	۲۳۷۶۹	۱۹۴۳۷
خوی	۳۵۴۳۰۹	۲۲۶۷۶	۱۲۷۵۴۹
سردشت	۱۱۱۵۹۰	۵۹۶۶۵	۵۱۹۲۵
سلماس	۱۹۲۵۹۱	۹۷۰۶۰	۹۵۵۳۱
شاهین‌دز	۹۱۱۱۳	۴۸۹۸۰	۴۲۱۲۳
شوط	۵۲۵۱۹	۲۲۲۹۴	۲۹۲۲۵
ماکو	۸۸۸۶۳	۵۲۲۰۲	۲۶۵۶۱
مهاباد	۲۱۵۵۲۹	۱۴۸۲۳۰	۶۷۲۹۹
میاندوآب	۲۶۰۶۲۸	۱۲۵۸۸۰	۱۲۴۷۴۸
نقده	۱۲۱۶۰۲	۸۴۱۵۴	۳۷۴۴۸
جمع کل استان	۳۰۸۰۵۷۶	۱۹۲۲۵۴۴	۱۱۴۸۰۲۲

شکل ۲-۲۸- نمودار هرم سنی استان در سال ۱۳۷۵

جغرافیای انسانی استان

شکل ۲-۲۹—نمودار هرم سنی استان در سال ۱۳۹۰

فعالیت

- ۱- جملات زیر را با کلمه درست یا غلط مشخص کنید.
- نرخ رشد جمعیت در استان در دهه ۱۳۵۵ تا ۱۳۸۵ بیشتر از نقاط روستایی بوده است.
- رشد جمعیت نقاط شهری از دهه ۱۳۵۵ تا ۱۳۸۵ بیشتر از نقاط روستایی بوده است.
- جمعیت گروه‌های سنی ۱۴-۰ سال استان در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است.
- ۲- تراکم جمعیت شهرستان‌های زیر را محاسبه کنید.

شهرستان	جمعیت	مساحت	تراکم
شوط	۵۱۷۷۴	۹۲۱	
چایاره	۴۲۵۹۰	۱۰۳۶	
اشنویه	۶۴۵۵۱	۱۱۸۷	

- چند مورد از دلایل تراکم یا عدم تراکم جمعیت شهرستان محل زندگی خود را نام ببرید.
- ۳- پایه‌های هرم سنی جمعیت استان در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۷۵ و قسمت میانی هرم یافته است.

مهاجرت

مهاجرت در استان عمدتاً به دو صورت انجام می‌گیرد.

۱- مهاجرت به خارج از استان : بررسی روند مهاجرت در سرشماری‌های ۱۳۶۵-۸۵ نشانگر مهاجرفترست بودن این استان است.

جدول ۸-۲- تعداد مهاجران وارد و خارج شده در استان در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵

دوره	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	حالص مهاجرت
۱۳۵۵-۶۵	۳۰۸۸۱	۴۴۶۹۵	-۱۳۸۱۴
۱۳۶۵-۷۵	۹۴۸۶۱	۹۶۲۵۸	-۱۳۹۷
۱۳۷۵-۸۵	۱۲۱۶۲۰	۱۴۸۴۴۱	-۲۶۸۲۱

مقصد بیش از ۷۰ درصد مهاجران از استان‌های آذربایجان شرقی، تهران، کردستان، زنجان و اردبیل بوده است. علت این ارتباط بسیار قوی منطقه‌ای شمال غرب و غرب، علاوه بر عامل مسافت ناشی از پیوندهای اجتماعی و فرهنگی و زبانی است. مهاجرت به استان تهران نیز عمدتاً به دلیل مرکزیت سیاسی و اقتصادی ... انجام گرفته است. کمترین میزان مهاجرت از استان به مناطق جنوب و جنوب شرقی کشور صورت می‌گیرد.

۲- مهاجرت به شهرهای داخل استان : اغلب مهاجرت‌ها از نوع روستا به شهر و از شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ است. دلایل عمده این نوع مهاجرت‌ها در داخل استان عبارت‌اند از:

۱- نابرابری‌های موجود به لحاظ توسعه یافتنگی بین جوامع روستایی و شهری، و همچنین شهرهای کوچک نسبت به شهرهای بزرگ‌تر،

۲- برخورداری از فرصت‌های اشتغال، ادامه تحصیل و خدمات اجتماعی، بهداشتی مطلوب در نقاط شهری به ویژه مراکز شهرستان‌ها،

۳- افزایش درآمد و ارتقای مدرک تحصیلی و

بیشترین جریان مهاجرت در دهه ۸۵-۱۳۷۵ مربوط به شهرهای ارومیه، خوی، بوکان، مهاباد است.

فعالیت

- محل زندگی شما (روستا یا شهر) جزء مناطق مهاجرپذیر است یا مهاجرفترست؟ چند مورد از دلایل مهاجرپذیری یا مهاجرفترستی آن را نام ببرید (با همکاری دبیر محترم).

فصل سوم

ویژگی های فرهنگی استان آذربایجان غربی

